

MARKANTE TREKKEN VAN DE DOOPSGEZINDE BIJDRAGEN (1861-1919)

Tijdens de voorjaarsbijeenkomst van de Doopsgezinde Historische Kring op 24 mei 1975 te Haarlem hield de voorzitter, Dr S. L. Verheus een boeiende causerie over bovengenoemd onderwerp. Het was ondoenlijk alles te vermelden wat hij ons heeft meegedeeld, maar het was belangrijk genoeg om onze lezers langs deze weg in contact te brengen met een reeks - nu oude reeks - bijdragen, die verschenen gedurende bijna 60 jaren.

De inleider zei dat het te veel tijd zou vragen alle historische artikelen en namen te noemen en hij beperkte zich dan ook tot het aanstippen van die artikelen, die niet in de eerste plaats de geschiedenis van gemeenten, groepen, personen beschreven.

Een van de kenmerken, en dat gold ook voor de Ned. Herv. Kerk, werd omschreven met het woord: Rust.

Maar er waren wel degelijk strijdpunten in de 19e eeuw. Zo b.v. over het al of niet aannemen van attestatiën van ongedoopte leden uit zustergemeenten, waarover in de Bijdragen van 1876 de emeritus Ds J. Visscher een advies geeft, en wel "dat wij niet wel zouden doen met die te weigeren". Hij haalt daartoe een "gedicht" aan van „een onzer vaderlandsche dichters“:

„Van 's Heeren Woord, in menschentaal beschreven,
Is 't recht verstand aan ons verbleven.
Wie 't Woord den besten uitleg gaf,
Dat leert eens de andre zij' van 't graf.
Maar wie zich grondde op 't Woord en broeders van zich stiet,
Gewislijk, die begreep het niet!“

Na dit „richtsnoer“ beginnen we met een overzicht van publicaties:

Verschijningswijze:

Voorlopers:

Naamlijsten van doopsgezinde en remonstrantse predikanten 1731, 1829

1837, 1838, 1850

Jaarboekje van prof. Samuel Muller, alle verschenen te Amsterdam, bij M. Schooneveld en Zoon.

1854, 1856 en 1859

Godsdienstige resp. Doopsgezinde Lektuur verz. door D. S. Gorter te Sneek bij Druten en Bleeker.

1861

Beginnen de Doopsgezinde Bijdragen onder red. van Dr D. Harting en P. Cool. Amsterdam bij Frederik Muller.

1865

5e Jrg. was de laatste van de eerste opzet.

1866

Verscheen niets.

1867

Onder zelfde redactie Nieuwe Serie Jrg. no. 1. te Leeuwarden bij Kuipers.

1870

Redactie wisseling: Voortaan Prof. J. G. de Hoop Scheffer. Zelfde uitgever, geen nummering.

1871

Geen verschijning.

1872

Twee uitgevers: Amsterdam G. L. Funke en Leeuwarden H. Kuipers.

1881

Wordt Brill de uitgever, zelfde redacteur.

1894

Wordt Dr S. Cramer redacteur.

1912

Verschijnt een register en de 52e Jrg. (hoewel de no.s 1866 en 1871 eigenlijk niet zijn verschenen).

1913, 1914 en 1915

Verschijnen geen Bijdragen.

1916

Weer als 53e Jrg. onder red. van Dr W. J. Kühler als leidinggevende idee: alleen historische opstellen.

1919

Laatste jaargang (56)

De Bijdragen kostten in 1902 nog f 1,25. Vanaf 1902 verschenen de Doopsgez. Jaarboekjes. Van 1952-1963 nog 12 jaargangen "Stemmen". Vanaf 1975: Doopsgezinde Bijdragen, Nieuwe Reeks.

Wat beoogden de jaarboekjes van Prof. Dr. Samuel Muller?

1837

De opzet van Muller was:

"Kleinere bijdragen tot de kennis van vroegeren, lateren en tegenwoordigen staat van onze Doopsgezinde Kerkgemeenschap".

Muller ziet het als eerste stappen "naar een eigenlijke geschiedenis der Nederlandsche Doopsgezinden" hetgeen een "hoogstbelangrijk vak in de bijzondere Kerkgeschiedenis zou aanvullen".

1838-1839

Muller geeft een belangrijk opstel over:

"De belangrijkheid van de geschiedenis der Nederlandsche Doopsgezinden en de bezwaren met het schrijven derselve verbonden (78-142)".

De bezwaren zijn opmerkelijk: Hij wijst op het ontbreken van eenheid van bestuur, de verdeeldheid, die dikwijls het karakter van de geschiedschrijving bepaalt. Ook de herenigingen te beschrijven is een uiterst inspannende en moeizame taak. De praktische geest heeft meestal een wetenschappelijke bewerking van de stof in de weg gestaan. Een ander bezwaar is dat de bronnen dikwijls slecht werden bewaard. Er zijn al vroeg heel veel bronnen verloren gegaan. Uit het verslag der Zwolse Vereniging uit 1895 blijkt dat **niemand** antwoord kan geven op de vraag wie de eigenaar van de Zondagsbode was. Deze bronnen zijn bovendien zo vaak met persoonlijke geschillen verbonden, dat het heel moeilijk is een draad te vinden.

Later komt Muller op dit onderwerp nog eens terug door te

schrijven over de "Geschiedenis van het onderwijs in de theologie bij de Nederlandsche Doopsgezinden" (67-197).

1867

De Bijdragen van 1867 bevatten een artikel - buiten verantwoordelijkheid van de red. - over de ADS-vergadering van 1866 van J. D. v. d. Plaats. Hij noemde het "**Een teeken des tijds**". Bij meerderheid besloot de vergadering dat voor gemeenten en aankomende leeraars geen belijdenis, geloofsovertuiging, doop der bejaarden meer verbindende kracht kon bezitten". Het punt was de vraag aan de proponenten:

„Of zij geheel en van harte instemmen met het kenmerkende onzer Doopsgezinde Broederschap en met name de schriftmatigheid niet alleen maar ook de voortdurende noodzakelijkheid van de heilige waterdoop op belijdenis des geloofs aannemen en vasthouden". 11 van de 17 bestuurders wezen het voorstel af. Het afstemmen geschiedde op het motief van "formuledwang". De schrijver vindt het merkwaardig dat een zo klein aantal sociëteitsbestuurders een dergelijke kwestie even kunnen afhandelen. "Vrijheid zij onze leus, maar eene zaak ga vooraf en eene andere zij daarvan het gevolg: geloof, vrijheid, gemeenschap" (183)

1872

In 1872 noemt ds P. S. Bakels in een artikel "**Waarom Doopsgezind?**" het hoofdbeginsel: individualiteit. Terwijl de traditionele kenmerken wegslijten moet de volledige erkenning van het recht van de persoonlijke gewetens voor ons de grondslag worden van een nieuw leven. (99)

In 1873 vraagt ds A. A. Deenik (Ternaard): **Is het voortbestaan van verschillende kerkgenootschappen noodwendig?**

De grenzen zijn flauwer geworden. De moderne richting heeft voltooid wat zij voorbereid vond.

A. M. Cramer stelt in diezelfde Bijdragen de vraag:

Wat is het eigenaardige der doopsgezinden vooral hier te lande?

Een aantal beschouwingen vormen samen het karakteristiek. Ds Gorter noemt het anti-kosmisme. S. Hoekstra wijst op het zedelijk leven. Zelfstandigheid tegenover de staat. Harting noemt de leerstellige vrijheid. Oorspronkelijk waren het gemeente zonder vlek of rimpel, toen

dit niet mogelijk bleek kozen zij voor een practiserende richting. De schrijver ziet vooral het volstrekt democratische. In het christelijk geloof voelt men zich nauw met elkaar verbonden. In de eigen gemeenten wordt het best aan de godsdienstige behoeften voldaan. De gemeente moet van geestelijke aard zijn; er is een afkeer van vermenging van politiek met godsdienst. De gemeente is er om mensen voor het Hemelrijk op te leiden, hier en hiernamaals. Op het voortdurend gebruik van het begrip beginsel kreeg P. S. Bakels critiek en gaat hierop nader in.

In een verslag van de Zwolse Vereniging 1888 lezen we over de **opleiding der leraren**. Ds Cuperus (Zutphen): Hoe verre is de opleiding van de predikanten in overeenstemming met de behoefte van de gemeente? Sommigen raden twee predikanten van **verschillende** richting aan. Telkens komt ook aan de orde **de plaats van de gemeente in ons leven**. Daarover oordeelt Ds L. van Cleef in 1893 aldus:

Die plaats hoort zozeer tot ons **innig gemoedsleven** dat zij uiterst moeilijk beantwoord kan worden. Bij de stichters stond meer de vraag voorop: Welke plaats nemen wij in de gemeenten in?

Waar is de gemeente nu? Wij wijzen op kerkgebouwen, fondsen, reglementen. Het levensprogramma is uitgebreider geworden, niet op één aspect is het woord onwaardig van toepassing. De gemeente is een **tegenwicht** tegen het wisselvallige leven. Dit wijst er op, dat er een **eeuwigheidsleven** moet zijn. De gemeente is een band zonder onderscheiding van stand of rang, een wapen tegen de hardheid van het leven.

In 1896 schrijft A. Hermansz ten Cate over: **Misstanden in onze broederschap**.

Te grote vrijheid: de rechten van het individu onaantastbaar tegenover de gemeenschap: dat is het grote euvel, de "Bruderkrankheit" waaraan onze kerkgemeenschap lijdt. Verschillende societeiten, elk een heilig huisje, verschillende fondsen, misstanden bij de dood van een predikant. "Bij het toekennen der jaarlijkse subsidie vraagt de Cie ter uitdeling van de A.D.S. o.a. ook of de leeraar vanwege de prediking en wandel nog de achting der gemeente geniet. Waarom zij ook niet vraagt of de gemeente, bijv. de kerkeraad nog de achting des leeraars geniet is mij nooit recht duidelijk willen worden".

Over het algemeen moet gelden: het private belang moet wijken voor het algemeen belang. Slotcitaat uit Ovidius: dissociata locis,

concordi pace legavit. Wat door afstand gescheiden is wordt door de band van eendrachtige liefde samengehouden.

In 1910 wijst Ds A. K. Kuiper op het **secte wezen**, voornamelijk te Amsterdam: **Een en ander over het tegenwoordige sectewezen, voornamelijk te Amsterdam.**

Met secten bedoelt de schrijver: "parasitistische verschijnselen op het gebied van het godsdienstig leven van onzen tijd. Hij behandelt vnl. de Apostolische zendingsgemeente.

Het Avondmaal

F. C. Fleischer: Welke plaats komt toe aan de viering van het avondmaal in ons hedendaagsch gemeentelven? De vraag is of het avondmaal voldoet aan een eeuwige of een tijdelijke behoefte. Jezus heeft niet meer gegeven dan een "daad-parabel". De gemeente heeft het als gebruik ingesteld. Later is het versteend tot de RK Communie. "Het avondmaal heeft als handeling een pré boven de gewone godsdienstoefening. In het symbool legt ieder de betekenis waaraan zijne eigene ziel behoefte heeft "Leeraren en gemeente hebben dan ook front te maken tegen den stillen invloed van diegenen onder hen, die getuigen "voor het avondmaal niet veel te voelen". Wel stelle men het open voor alle christenen.

F. Dijkema, Rotterdam schrijft in 1908 over **Het ondogmatisch karakter onzer broederschap**. Het gaat tegen een artikel van A. K. Kuiper in de Zondagsbode van 8 maart. Ook volgens Ds van Stuyvenberg was het een actueel vraagstuk. Dijkema constateert dat de vrijzinnige richting verre in de meerderheid is. Er heeft een splitsing gedreigd, maar de broederschap is die te boven gekomen. Bij beroeping géén richtingsberoeping. 't Is volstrekt niet nodig dat ongeveer in iedere preek de orthodoxie een houw of stomp krijgt. Kuiper wilde groepsgevijs een orthodox predikant beroepen. Dijkema voelt hier niets voor. Bij beroep kan gevraagd worden naar: persoon, familie, karakter, preekgeven, de roep die uitgaat van de leeraar als pastor en catecheet, maar niet of eerst in de laatste plaats naar zijn richting.

In 1918 lezen we over belijdenissen en wel van de hand van Ds W. Koekebakker: **Belijdenissen in Doopsgezinde Gemeenten.**

Resultaat van een vragenlijst. Twee collega's bleken geen vragen te stellen. Eén vergat de vragen in het vuur van de doopdienst, en ging

zonder meer tot doopsbediening over, een ander vergat in dezelfde geestdrift de doophandeling te verrichten.

In geen der gemeenten is iets bij reglement voorgeschreven. Bij één is een reglementering in het vooruitzicht, daarnaast een gemeente waarvan de leeraar uitriep: "ik ben zeer benieuwd of één gemeente de malligheid of onbeschaamdheid heeft om zulke dingen te reglementeren.

Een twintigtal stelde een vraag, die aansloot bij de belijdenispreek, 60 hadden een meer positieve instelling: er moet sprake zijn van een bewuste verhouding tot God, Christus en de H. Geest. Er is een groot inhoudelijk onderscheid, ook in de "christologische" passages. Er is wel vrijzinnigheid en rechtzinnigheid, maar niet als punt van toelating, of afwijzing.

In 16 van de 103 antwoorden komt het begrip zonde ter sprake. "Het trof mij dat bijna alle vragen zich onthouden van uitdrukkingen, die aan het lid worden van een doopsgezinde gemeente doen denken. Het belang tot de toetreding tot een christelijke gemeente lijkt voorop te staan". Iemand schreef: "Mijne vragen zijn steeds zo gesteld dat een banaal doopsgezinde er zonder gewetensbezwaar op antwoorden kan". De schrijver besluit: "Het zou onze broederschap geen kwaad doen indien in haar een klein weinigje dogmatisch besef kwam".

In 1919 is de **Gemeentedagbeweging** in volle gang. Ds A. K. Kuiper van Amsterdam schreef er over, maar er werden ook tegenstemmers gehoord. Daar gaat hij tegenin.

Sinds 1917 werden er gemeentedagen gehouden. Ds. Haga uit Nijmegen waarschuwde dat de Barchemse geest weinig strookte met de "klare bezonnenheid, die tot de doopsgezinde kenmerken behoort". Ds. Binnerts vond de term "biddend samenzijn" "onecht en hinderlijk". Men kan niet een gehelen dag of zelfs twee dagen "biddend samenzijn". Dit is een ongezone pietistische geest. Er was op die dagen "een verrassend gevoel van geestverwantschap. Bij de 160 deelnemers was een besef: De leden moeten zelf groter werkzaam aandeel aan het gemeentewerk nemen. In 1919 zijn er "500 medewerkers", gemeentedagbrieven, gewestelijke samenkomsten, kringen in bepaalde plaatsen. Opvallend is dat het verlangen naar iets specifiek doopsgezinds en het geloof in een bepaald doopsgezind kenmerk bij de predikanten veel minder sterk naar voren komt dan bij de niet-predikanten. Schrijver hoopt toch enigszins op een godsdienstig réveil. De ongerustheid van

Ds Haga heeft geen grond. Er is wel een nadrukkelijke christocentrische gezindheid. Vooral deelname van nog wat intellectuelen is gewenst!

Een kwestie die de gemoederen in het bijzonder bezighield, was die van de **overkomst van leden van andere kerkgenootschappen naar een doopsgezinde gemeente**. Wij haalden al de opvatting van Ds J. Visscher aan, die het gedichtje van een vaderlandse dichter citeerde en dan - het is 1876 - vervolgt hij:

De kinderdoop acht de schrijver een volslagen bijgelovig gebruik dat bij de Roomschen thuishoort. De formule Matth. 28:19 stemt niet overeen met hetgeen de Handelingen der Apostelen en de brieven omtrent het gebruik in de eerste christentijd leren. Welk een inconsequentie dan ook, die we begaan zouden met ons hier niet liberaal te toonen. In alle opzichten plegen wij dit immers te zijn!

In dezelfde jaargang vinden we een uitermate scherp stukje van **Jeronimo de Vries** onder de titel „Een aanneming en een Kerkeradsvergadering“, waarin op schertsende wijze uiteengezet wordt hoe enkele simpele catechisanten tot ontroerends toe gedoopt worden en enkele intellectuele fijnproevers buiten blijven staan omdat de geëmotioneerde kerkeraad besloot de doop verplicht te stellen.

H. ten Cate Hoedemaker (Deventer), **Een afgeluisterd gesprek**, medegedeeld ter opening der jaarvergadering van de ring Arnhem van 1878.

Het gaat over de kwestie waarom een aantal hervormden in plaats van zich bij de doopsgezinden aan te sluiten, remonstrantsche gemeenten stichten. De **doopvraag** komt weer naar voren. De vraag is **of Jezus als de beste godsdienstleeraar te erkennen niet de hoofdzaak** is, waarbij de doopsgezinde gemeenten ook vrije gemeenten zouden kunnen worden. Ook op andere punten is men minder exclusief geworden. **Hoe heb ik het nu? Ik stel de Doopsgezinde Broederschap hoog op prijs doch waarlijk niet zozeer omdat ik hare beschouwing van den doop en den eed uit volle overtuiging goedkeur als wel omdat zij wars is van alles wat naar geloofsdrang zweemt.**

De gemeenten zouden toch meer moeten worden een vereniging van vrije gemeenten. De broederschap zou geen raison d'être meer hebben als zij haar beginsel van vrijheid zou prijsgeven.

J. Boetje, (Harlingen), ook in jaargang 1879 **Over het opnemen van leden van protestantse kerkgenootschappen in Doopsgezinde gemeenten.**

Velen verlaten de NH kerk. Vooral de modernen zullen bepaalde toetredingsformaliteiten nauwelijks nodig achten. Wij moeten de modernen als broeders erkennen. Voor de doop geldt Rom XIV. We zijn doopsgezinden, maar vóór alles christenen. Kunnen we anderen, niet op belijdenis gedoopt, aannemen? De doop is symbool, geen sacrament. Uitspraak van **Hoekstra** "Zo ons recht van bestaan geen ander is dan dat wij volwassenen dopen, terwijl anderen de kinderdoop hebben, dan wordt het tijd dat ons bestaan een einde neemt." Bij te veel overkomsten zou een ander "klimaat" kunnen binnenkomen. Maar wij staan sterk: **zelfs aan proponenten worden geen vragen t.o.v. schriftmatigheid of doop meer gesteld.** (In 1866 met 11 tegen 6 verworpen!)

In de 32e jaargang (1892) vraagt Ds B. Cuperus: **Wat is het kenmerkend onderscheid tusschen de Remonstrantsche Broederschap, de Vrije Gemeenten en de Doopsgezinde Gemeenten?**

De Vrije gemeente offert aan de vrijheid de band der gemeenschap. De remonstrantsche gemeente heeft het confessionele beginsel niet genoeg op zij gezet. De Doopsgezinden hebben zich van oudsher op de practijk van het christelijk leven toegelegd met volledig behoud van de zelfstandigheid der gemeenten. En in 1895 worden overgangen naar een andere kerk onder de loupe genomen waarschijnlijk door Prof. S. Cramer in: **Brieven aan een jong predikant III.** Over Mennisten, die tot andere gezindte overgaan. De predikant moet dit niet te licht opnemen. Als men het elders goed heeft, geldt: niet de kerkvorm, maar godsvrucht en ziel zijn hoofdzaak! Vooral in de 18e eeuw waren er veel overgangen. Er moet wel verontrusting blijken. Voor kleine gemeenten kan ledenverlies noodlottig zijn, er is een aantal gezinnen nodig. Wat veel gemeenten heeft doen wegsterven is niet het gemis van geldbezit, maar wel van leden. "Gij verbeeldt u toch niet dat ruime fondsen de toekomst van eene gemeente waarborgen?" Het ontbrak ons dikwijls aan gastvrije openheid. Het zich afsluiten was tot grote schade.

Ds Cuperus van Zutphen was een man, die veel over de **verhouding: leraar-gemeente** nadacht en schreef. Zo stelde hij op een vergadering van de Zwolse Vereniging (zie jaargang 1895) de vraag of het wenselijk was dat onze studenten een cursus in de **sociologie** volgen. Men achtte het wenselijk, maar moet dit niet verplichten. Op een volgende ringvergadering gaf Ds Cuperus de volgende stelling ten beste:

“Geworden in den strijd eenerzijds tegen het Christelijk socialisme der wederdopers, anderzijds tegen het aristocratische op Katholieke geest geschoeide, door Staatsgezag gesteunde Protestantse Kerkendom geeft het Doopsgezinde Gemeenteleven in zijn democratisch karakter de meest zuivere uitdrukking van Jezus' heilsstaat weer”.

Sommigen meenden dat niet genoeg afstand genomen werd tusschen Doopsgezind Gemeenteleven en maatschappelijke hervormingen, anderen hadden bezwaar tegen de verheerlijking van de Doopsgezinden. Ds Lulofs sprak nog over **de taak der vrouw op godsdienstig gebied**, waarmee de meesten het eens waren, maar anderen verzetten zich met Ds Haga sterk tegen het optreden van vrouwen in godsdienst-oefeningen.

De remonstranten blijven de gemoederen bezighouden. Zo ook weer in 1897. **Brieven aan een jong predikant IV. Over het lidmaatschap van Doopsgezinden in remonstrantsche gemeenten en omgekeerd.**

Het gaat om Remonstranten, die remonstrant willen blijven. Wettelijk kan een gemeente zoiets weigeren, zedelijk niet. Het gaat niet om amalgering van godsdienstgenootschappen: “Ik houd het geroep daarvoor voor ijdel en dom”. Het gaat alleen om gastlidmaatschappen, de schr. zou dit ook willen laten gelden voor Quakers, Hernhutters, niet voor hervormden. Een grens van toelating is het zelfbehoud van de **gemeente**. Een uitvoerig betoog, er waren veel gevoeligheden.

Op welke gronden raadt men bij ons aan, bij overgangen te dopen? (Cramer) “Onder niet doopsgezinden schijnt de dwaling te bestaan alsof om lid van onze gemeente te worden niet alleen katechisanten uit onze kring of andere kerken, maar ook zij, die reeds belijdenis hebben gedaan en reeds lidmaat van een hervormde of andere protestantse kerk waren zich moeten laten dopen”. Er is maar één, **de aanzienlijkste** gemeente, die ook lidmaten uit andere gemeenten niet toelaat wanneer zij niet bejaard gedoopt zijn. We krijgen op die manier “sektedoop”, een “menniste plechtigheid”. Is het soms niet een argument om heimelijk overgangen te verhinderen?

Voorwaarden bij overgang

S. Spaans, Goes, Voorwaarden bij overgang. (1903). Zo is het er dan van gekomen dat de vraag of het doopsgezinde karakter van onze gemeenten al dan niet ligt in de strengst mogelijke handhaving van den

doop bij het aanvaarden van het lidmaatschap een vraag van gewicht is geworden. De kwestie deed de gemoederen warm lopen. Ds C. P. van Eeghen (Amsterdam) vroeg zich in "De kleine medearbeider" af wat een doopsgezinde moest doen die zich niet met de geest der gemeente kon verenigen. In feite besluit de plaatselijke kerkeraad over de toelating. Het vasthouden aan de bejaardendoop bij ons is ten eerste hierdoor te verklaren dat alle kerken conservatief zijn. De naam doopsgezind bewijst niets en noemt Menno niet in zijn Fundamentboek het ondergaan van den doop "Dat minste van alle geboden, die gegeven zijn, want het is niet meer dan een cleyn uytwendigh werck, noemplyck (= n.l.) een hantvol waters". Men mag de doop niet verlagen tot een soort gemeentelijke politimaatregel. In Haarlem was al in het midden der 18e eeuw iemand, die zonder doop op belijdenis was toegelaten en zelfs lid werd van de kerkeraad!

Naast een kwestie als het niet zweren van de eed kwam in het bijzonder naar voren die van **het al of niet vervullen van militaire dienstplicht**. We nemen een paar uitspraken over: In 1873 schrijft Ds A. A. Deenik van Ternaard: Nu: niet alleen volbrengen de Doopsgezinden gewillig **hun militaire plichten**, maar velen hebben zich uit eigen beweging aangesloten bij **weerbaarheid en scherpshutterij**. De kerkgenootschappen wortelen in historische grond. De finantiële kwestie zou de grootste hinderpaal zijn. Laat allen, die de kerkgenootschappen willen opheffen Dr. A. Kuypers lezing over "eenvormigheid" de vloek van het moderne leven "ter hand nemen".

Dr Dyserinck van Rotterdam in een verslag van de Zwolse Vereniging (Jaargang 1889) zegt "dat de weerloosheid onherroepelijk tot het verleden behoort". In 1891 was de dienstplicht weer aan de orde. Ds Kielstra van Middelburg stelt de vraag: Hoe van het standpunt der tegenwoordige doopsgezinden te oordeelen over de invoering van den persoonlijke dienstplicht? Kielstra wees dit af. De Heer Sasburg herinnerde er aan hoe in 1848 de gewapende macht Amsterdam voor oproer had bewaard. Ds Haga was vóór invoering van de persoonlijke dienstplicht.

Na 1889 begon ook onder de leden van de Doopsgezinde gemeenten de belangstelling voor het socialisme op te komen. Onder de oudere leraren heerste daaromtrent enige ongerustheid t.a.v. de opvattingen van de studenten aan het seminarie. In 1890 schreef Ds B. Haga over **De eisch eener wetenschappelijke opleiding van Doopsgezinde leeraars door onze geschiedenis aangedrongen**.

De eerste dopers kenden deze eis niet. Waar tegenwoordig een **socialdemocratische of daaraan verwante geest** den boventoon voert daar wordt de hooge betekenis der wetenschap miskend, daar wordt met zekere **minachting** over gestudeerden gesproken. Onze voorvaderen hadden wel een grote bijbelkennis. Van 1700-1800 was het verloop van 160.000-26.000 doopsgezinden. Daarom zijn nu wetenschappelijk gevormde predikanten nodig. **Bij iedere toespraak tot de gemeente moet, dunkt mij, wetenschap in den meest uitgebreiden en verheven zin des woords als het ware het staal zijn, dat door den christelijken geest tot een wapen wordt gesmeed.**

De Bijdragen van 1894 hebben weer een brief aan een jong predikant en daarin gaat het **“over moeite met socialisten”** “Gij klaagt erover, dat ge bij den arbeid in uwen gemeente telkens stuit op socialistische denkbeelden. Wien zou het niet pijnlijk aandoen, als soms in eene woning waar droevig leed wordt geleden een man, eene vrouw nog met vergrijsde haren aan hardheden in de maatschappij het recht ontleent om te smalen op God en wat Godes is? De roeping van de gemeente ligt niet in het bekeren, maar in het bewaren. Dit geldt voor ónze gemeenten. De predikant is dan de man, die **hetgeen van godsdienstig leven en godsdienstige behoeften onder hen omgaat, uitspreekt... en verheldert.** Tijdig en ontijdig te prediken was wel des apostels taak, maar is daarom nog niet de uwe. Het eerste nodige is **niet dat het zuurdeeg het meel doordringe,** maar dat het zuurdeeg zijn **kracht** behoude. Trek het u niet aan als uw arbeid bij socialen op louter tegenstand en vijandschap stuit. Zoek uw werk in wat gij voor anderen, voor de godsdienstige harten in uwe gemeente kunt doen. Preek niet alsof er geen wolkje aan den hemel was, maar preek nog minder over staatkundige vraagstukken, en nooit met het oog op een enkelen ongodsdienstigen socialist, die in de kerk verdwaald mocht zijn. Tegenover catechisanten: durf imponeren en al wat frivool en lichtvaardig is ter neer te slaan. Dáar, in de godsdienstoefening telkens te vinden een vriendelijk tehuis, waar al onze alledaagsche beslommeringen ons voor een wijle verlaten, waar onwillekeurig uit vrediger, hoger wereld een verzoenend licht valt op ons pad-zoo moest het toch eigenlijk zijn!

Dat mijn vrouw en ik zulk een gelukkig huiselijk leven hebben, dat onze kinderen zoo goed oppassen, dat die droeve dagen zoo gezegend zijn te boven gekomen, al mijn voorspoed-zei mij eens een **werkman** “ik heb alles aan dominee NN te danken. “Zoo, ziet ge hem zooveel bij u? vraagde ik hem” “**Neen,** was ‘t antwoord, maar aan zijne preeken. Weet

u, wij worden allen bij hem in de kerk altoos beter en gelukkiger" Dat was-verzekerde de industrieel bij wie hij in dienst was van dien werkmán eene illusie. Hij dankte den goeden geest in zijn gezin aan zijne opvoeding en eigen oppassendheid. Illusie-Geloove dat wie wil!

Een volgend hoofdstuk gaat over de "sociale taak" van gemeenten en predikanten. Er is bijv. niets tegen dat een predikant om de jongelui uit de herberg te houden in zijn tuin een kegelbaan aanlegt of dat de **amsterdamsche** kerkeraad een **spaarkas** stichtte. Dat is iets geheel anders dan dat de gemeenten-en het Christendom zich zullen mengen in de sociale beweging. Gaat men dien weg op dan worden hoge belangen geschaad en niets gewonnen. Juist nu de sociale kwestie **dé kwestie** is geworden moeten andere vragen aan de orde blijven komen. Onze taak is **het bevredigen van behoeften, die door geene sociale beweging worden gestild**. Men hoort het verwijt dat onze gemeenten "nu ja goede en stichtelijke dingen aanhouden, maar ook niet meer dan aanhouden" Een prediking van sociale moraal daarentegen zou ieder trekken, ieder belang inboezemen! Dr A. Kuiper en Dr Jonker hadden in hun toespraken over het sociale vraagstuk de gemeente op het hart gebonden zich deze sociale vraagstukken aan te trekken. Vraagt men wat men in deze dan eigenlijk moet doen **dan verneemt ge niets nieuws**. Ook wordt het gemakkelijk **boeteprediking tegen één stand en tegen één klasse. Is het zelfs niet meer dan waarschijnlijk, moet ik nog vragen dat eene gemeente, die de maatschappij de maatschappij laat en die ook in hare godsdienstoefeningen niets anders beoogt dan het leven met en voor God bij hare leden te leiden, daarmee zijdelings vrij wat meer bijdraagt tot eene zedelijke regeling van loon en arbeid en rente dan zij zou doen door zich in de sociale beweging te mengen?** Een ander punt is dat de godsdienstige verwarring is toegenomen, dat er **velerwege behoeften aan een positieve, eene stellige getuigenis van God en godsvrucht zich weer doen gelden? Bemerkt gij nooit hoe al die vermenging van godsvrucht met sociale beschouwingen menigeen reeds vrijwel begint te vervelen? Hun hart gaat uit naar andere en hoogere dingen, naar 't geen van boven is'** Tegenwoordig treedt in de plaats van die arbeid 't meedoen aan sociale **politiek**. Nu komt het er op aan ervoor te waken dat men daaraan niet dienstbaar wordt gemaakt, maar de godsvrucht ongerept bewaard blijft.

In 1912 behandelt Dr A. K. Kuiper, onze amsterdamsche leeraar: "**Een onderzoek naar den invloed der groot-industrie op het**

geestelijk leven der arbeiders", zulks naar aanleiding van: Adolf Levenstein: "Die Arbeiterfrage" Terug naar 1905: **De vrouw in het ambt**. In dat jaar, op 20 juni, aanvaardt de Bestuurdersvergadering der A.D.S. met slechts 4 stemmen tegen het besluit daartoe. In 1912 lezen we in de Kroniek over de kwestie van een te klein aantal leden in bepaalde gemeenten i.v.m. de **tractementen**. Leiden besloot in 1911 in bijzondere gevallen leden zonder doop toe te laten. En sinds 1912 kan men te Amsterdam lid worden met attestatie van een andere doopsgezinde gemeente, zonder dat gevraagd wordt hoe men tot die gemeente is toegetroten.

In kort bestek heeft Dr Verheus ons een blik gegund op de problemen, die gewoonlijk uitvoerig in de Bijdragen aan de orde kwamen. Het bezit van deze reeks is van belang voor een ieder die de ontwikkeling van gedachten en opvattingen in onze broederschap wil nagaan en toetsen aan die van het heden, waarbij hij soms tot de ontdekking komt, dat ze dikwijls een taai bestaan hebben. De redactie van het Jaarboekje dankt Dr Verheus voor het afstaan van dit door veel speurzin samengebrachte relaas, dat nu en dan met geestige opmerkingen werd gekruid.